

Kirjat

Suomalaista yhteiseloä jätteen kanssa

Jarno Valkonen, Olli Pyyhtinen, Turo-Kimmo Lehtonen, Veera Kinnunen & Heikki Huilaja: *Tervetuloa jäteyhteiskuntaan. Aineellisen ylijäämän kanssa eläminen*. Tampere: Vastapaino, 2019, s. 157. ISBN 978-951-768-773-7

Emmi Itärannan palkitussa romaanissa *Teemestarin kirja* kylän laitamilla oleva muovihauta on keskeinen tapahtumapaikka. Kaukaiseen, dystooppiseen tulevaisuuteen sijoittuvassa tarinassa muovihautaan hylätyt esineet kantavat mukanaan viitteitä menneestä elämäntavasta ja tapahtumista, joiden seurauksena ilmasto on lämmennyt ja maailmassa on pula makeasta vedestä. Itäranta nostaa romaanissaan esille sen, minkä arkeologit ovat tienneet aina,

mutta yhteiskuntatieteilijät monesti unohtaneet. Ihmisyhteisöjen tuottamat jätteet kantavat mukanaan tarinaa inhimillisen yhteiselön muodoista. Luin Itärannan vuonna 2012 julkaistun teoksen vasta keväällä 2020, juuri ennen tarttumista Jarno Valkosen, Olli Pyyhtisen, Turo-Kimmo Lehtosen, Veera Kinnusen ja Heikki Huilajan yhteistyönä syntyneeseen *Tervetuloa jäteyhteiskuntaan* -teokseen. Luettavan vaihto fiktiosta tiedekirjaan piti tematiikan samana. *Tervetuloa jäteyhteiskuntaan* on teos, joka pysäyttää miettimään, mitä jätteet ja niiden kanssa eläminen voivat kertoa meille länsimaisesta yhteiskunnasta sekä kasvavaan kulutukseen perustuvasta elämäntavasta ja sen kestävydestä

Tervetuloa jäteyhteiskuntaan -teoksen kirjoittajat väittävät, että yhteiskunnan jättesuhde on tällä hetkellä murroksessa. Pitkään jatkuneen kulutuksen

kasvun tuottamat jättekertymät valtaavat tilaa sekä mediassa että kodeissa, takapihoilla ja ympäröivissä maa- ja vesiekosysteemeissä. Jätteet, jotka yhteiskunnassa on aktiivisesti järjestetty marginaaliin, eivät tunnu enää pysyvän siellä vaan ovat alkaneet kasvavassa määrin aiheuttaa häiriötä ja vaatia huomioita. Ongelmapuheen lisäksi jätteitä ollaan kiertotalouden nimissä kääntämässä uudelleen taloudellisen arvonluonnin resurssiksi sekä Euroopan Unionin kiertotalousohjelmissa että Suomen hallitusohjelmassa. Jätteiden uudenlainen esiin nousu näkyy myös niitä koskevan kansainvälisen yhteiskuntatieteellisen jätetutkimuksen määrän runsaassa kasvussa viimeisten kymmenen vuoden aikana. *Tervetuloa jäteyhteiskuntaan* on suomalaisen jättesosiologian tutkimukseen nojaava pyrkimys jäsentää käynnissä olevaa murrosta ja sellaisenaan tervetullut ja tarpeellinen keskustelunavaus.

Teoksen kirjoittajat sanovat katsovansa länsimaista elämäntapaa näkökulmasta, joka avautuu, ”kun otetaan vakavasti jätteen perustavuus yhteiskuntaa rakentavana tekijänä” ja kysyvänsä, ”mitä yhteiskunta on, kun sitä tarkastellaan jätteen kautta”. Tarkastelun painopiste on massakulutukseen nojaavan elämäntavan synnyttämän esine- ja jätesuhteen kuvauksessa. Kirja tarjoaa selkeästi kirjoitetun ja napakan katsauksen aiheen kannalta relevanttiin kotimaiseen ja kansainväliseen tutkimukseen alkaen jätehuollon historiasta ja päätyen jätesosiologian tutkimuksen tuottamaan ymmärrykseen ihmisyyshyönteisten ja jätteen suhteesta. Lisäksi se kokoaa yhteen viimeaikaista suomalaisen jätesosiologian tutkimusta tavoista, joilla jätettä syntyy, sitä prosessoidaan tai sen arvo palautetaan takaisin hyödykkeeksi kansalaisten ja kuluttajien arjessa sekä kansalaisten ja yhteiskunnallisen jätehallinnan rajapinnoilla.

Tarkastellessaan yhteiskunnallisia suhteita niissä syntyvän aineellisen ylijäämän, jätteen, kautta *Tervetuloa jäteyhteiskuntaan* -teos kiinnittyy posthumanistisen tutkimuksen perinteeseen. Siinä esitellyt tutkimukset pureutuvat jätteen kanssa elämisen käytäntöihin pääasiassa mikrotasolla, arkisten jäteikäntöjen kautta. Ar-

kisiin asioihin paneutuminen on monella tavalla myös näkökulmaa avartavaa ja havainnollistaa, kuinka moninaisesti jäte on kietoutunut osaksi yhteiskunnallisia käytäntöjä. Teos esittelee muun muassa, kuinka jokapäiväinen esine, roskakori, toimii solmukohtana, joka sovitaa yhteen perheiden arjen, jäteyhtiöiden toiminnan, yhteiskunnallisten hygieniavaateiden ja kierrätysmateriaalien jatkojalostajien tarpeista nousevia tavoitteita sekä samalla ohjaa ja synkronoi toimintoja. Lisäksi kirjoittajat tutkivat esineiden arvonmenetyksen ja siitä seuraavan jätteisyyden sekä uuden arvonmuodostuksen syntymistä dyykkauksen ja hävikkiravintoloiden käytännöissä. Kolmas esille nostettu teema on muistutus siitä, että monissa tilanteissa jätettä ei pystytä täysin ulkoistamaan, vaan jätteen kanssa toimiminen kodeissa, kaatopaikoilla ja kompostoitautuessa on yhteiseloisista, vaatimuksia asettavan ja tunteita herättävän aineen kanssa.

Tervetuloa jäteyhteiskuntaan -teoksen kirjoittajat pyrkivät myös aktiivisesti avaamaan yhteyksiä arkisista jätteen kanssa elämisen käytännöistä runsaasti luonnonvaroja käyttävään ja hukkaa tuottavaan talousjärjestelmään. Tämä on ilahduttavaa, sillä yhteiskunnallisen murroksen yhteydessä on syytä myös katsoa arjesta kauemmas ja ky-

syä, millaisiin valtasuhteiden muutoksiin, hyvinvoinnin ja haittojen uusjakoon sekä mahdollisiin tulevaisuuksiin käynnissä oleva jätesuhteen murros kytkeytyy tai saattaa jatkossa kytkeytyä. Suomalaisessa tutkimuksessa jätteiden kanssa elämiseen liittyvät oikeudenmukaisuuskysymykset eivät juuri ole olleet tutkimuksen kohteena, mutta kansainvälisesti aihe on paljon keskusteltu ja tutkittu. Teema jää sivuun myös tässä teoksessa, mutta se nostetaan esille kirjan loppujakson kriittisissä kannanotoissa liittyen kiertotalouden edistämiseen ja siihen julkisessa keskustelussa ladattuihin odotuksiin. Tekstissä korostuu vahvasti näkemys kiertotaloudesta massakulutussyhteiskunnan jatkuvuuden takaajana ja jälleen uutena yrityksenä puhdistaa jäte yhteiskunnasta, tällä kertaa resursiksi muuntamalla. Kirjoittajat eivät tällaiseen tulevaisuuteen tunnu uskovan.

Tervetuloa jäteyhteiskuntaan on tasapainoinen, pääosin soljuvalla suomenkielellä kirjoitettu ja ajatuksia herättävä analyysi siitä, kuinka jäte kietoutuu osaksi länsimaista elämäntapaa. Mielestäni sen arvo on nimenomaan jätteen näkökulmasta rakennetun elämäntavan kuvauksessa. Kirja päättyy vaivaa moraalisena kannanottoon. Kirjoittajat korostavat, että rajallisella maapallolla nykyisen

kaltainen jäteyhteiskunta ei ole kestävä. He peräänkuuluttavat uudenlaisia tapoja elää yhdessä aineellisen ylijäämän kanssa ja kysyvät, voisiko sellaisia tapoja olla näkyvissä dykkauksen, hävikkiravintoloiden ja bokashikotikompostoinnin kaltaisissa ilmiöissä. Itseäni esimerkit jäivät mietityttämään. Dyykkaus ja hävikkiravintolat perustuvat juuri sellaiseen runsaasti jätettä tuottavaan ylenpalttisuuden kulttuuriin, joka ymmärtääkseni on kirjassa kriittisen arvioinnin kohteena. Bokashikompostointi puolestaan on ravinteiden ja orgaanisen aineksen kierrättämistä, arjen käytännöissä todentuvaa kiertotaloutta. Juuri kiertotalous oli kuitenkin ilmiö, johon kirjoittajat suhtautuivat skeptisesti, ainakin politiikkaohjelmana.

Edellisissä esimerkeissä kiteytyy mikrotason käytäntöihin kohdentuvan tutkimuksen rajoitteet laajojen yhteiskunnallisten murrosten analyysissa. Mikrotason ilmiöiden kytköksiä systeemiin murroksiin voidaan tulkita hyvin eri tavoin, ja näiden tulkintojen tueksi tarvitaan uudenlaista dataa ja erilaista tutkimusasetelmaa. *Tervetuloa jäteyhteiskuntaan* -teoksen kirjoittajat käyvät ansiokkaasti vuoropuhelua myös järjestelmätason ilmiöistä kiinnostuneen tutkimuksen kanssa. Samalla esille nousee uusia kysymyksiä, joihin yksi kirja ei

pysty vastaamaan. Tämä on hedelmällisellä tavalla ajatuksia herättävän tekstin merkki. *Tervetuloa jäteyhteiskuntaan* -teos on avannut laadukkaasti keskustelun, joka toivottavasti saa jatkoa. Yhteiskunnan jätesuhteen murros on vasta alullaan.

Maria Åkerman

Terapiavallan jännitteet ja arjen politiikat

Suvi Salmenniemi, Johanna Nurmi, Inna Perheentupa & Harley Bergroth (toim.): *Assembling Therapeutics: Cultures, Politics and Materiality*. Abingdon & New York: Routledge, 2019, 227 s. ISBN 978-0-815-37797-9, eISBN 978-1-351-23339-2

Terapeuttisen kulttuurin käsitteellä on tutkimuksessa viitattu yleisesti psykologisen tiedon, käsitteiden ja käytäntöjen keskeytyksen yhteiskunnassa. Itsen kehittämisestä, oman elämän optimoinnista ja psyykkisestä hyvinvoinnista on tullut yksilön keskeinen tehtävä, jonka tueksi on tarjolla lukuisia erilaisia terapiamuotoja, teknologioita, tukiryhmiä, valmennuksia ja self help -oppaita. Myös sosiaalisia ongelmia, kuten työttömyyttä tai rikollisuutta, on alettu yhä

useammin lähestyä erilaisten ratkaisukeskeisten terapiamuotojen ja muiden mielen hallinnan tekniikoiden avulla. Näitä ilmiöitä on kritisoitu tutkimuksissa runsaasti. Terapisoitumisen on katsottu johtavan narsistiseen itsetutkiskeluun ja itseensä kätymiseen kollektiivisen ja poliittisen toiminnan sijaan, rakenteellisten yhteiskunnallisten ongelmien kääntämiseen yksilöpsykologiseksi kysymykseksi sekä normatiivisen yhteiskunnallisen tunnerakenteen ylläpitämiseen ja vahvistamiseen. Terapeuttista kulttuuria on tarkasteltu myös erityisenä vallan muotona, jonka avulla yksilöitä kutsutaan muokkaamaan itseään tuottaviksi ja vastuullisiksi kansalaisiksi.

Suvi Salmenniemen, Johanna Nurmen, Inna Perheentuvan ja Harley Bergrothin toimittama teos *Assembling Therapeutics: Cultures, Politics and Materiality* on virkistävä poikkeus terapeuttista kulttuuria käsittelevässä kriittisessä kirjallisuudessa. Vaikka terapeuttisuuden suhde valtaan on teoksen ytimessä, se välttää terapeuttisen vallan tarkastelun yksisuuntaisena ja ennalta määrätynä. Sen sijaan terapeuttinen valta ymmärretään ambivalenttina, jännitteisenä. Teoksen artikkeleita yhdistävä etnografinen lähestymistapa mahdollistaa huomion kiinnittämisen siihen, mitä ihmiset itse tekevät terapeuttisuuden välineillä. Terapeuttisuus toki